

REGGIE BAAY

DE NJAI, HET CONCUBINAAT IN NEDERLANDS-INDIË

(Athenaeum-Polak&Van Genneep: Amsterdam 2008) 302 blz., prijs € 18,95

Ze werd 'snaar' of 'snoer' genoemd, het bargoens voor hoer of lichtekooi, of ook wel 'boek' of 'woordenboek' omdat zij de Europeaan de taal kon leren, maar ook 'meubel' of 'inventarisstuk', omdat zij soms letterlijk bij een veiling met een deel van de inventaris te koop werd aangeboden. En als ze dan toch een naam moest hebben, dan waren er maar twee mogelijkheden: Mina, als het ging om een concubine uit de burgermaatschappij, of Sarina als zij de bijzit was van een soldaat. Maar in het algemeen werd de term 'njai' gebezigd.

Het boek van Reggie Baay (1955) heeft op indrukwekkende wijze haar bestaan aan de vergetelheid ontrukkt. Baay, zelf kleinkind van een njai, wijdde al eerder artikelen aan dit onderwerp waarmee hij veel emoties losmaakte in de Indische wereld en niet alleen positieve. Veel Indo's wilden en willen er niet aan dat zij zouden afstammen van een dergelijke 'gevallene' vrouw. Maar na het lezen van dit boek zullen zij niet aan de conclusie kunnen ontkomen dat dit instituut zo wijdverspreid was, dat de njai kan worden beschouwd als de oermoeder van alle Indo-Europeanen.

Gebrek aan vrouwen

Vanaf de tijd dat de VOC-dienaar zich in Indië begon te vestigen bestond zij al. De inheemse

vrouw die niet alleen de huishoudster was van de koloniaal, maar ook het bed met hem deelde en, in veel gevallen, de moeder werd van zijn kinderen. Het was een verschijnsel waarvan iedereen wist dat het bestond, dat jarenlang fel werd bestreden, maar dat niettemin de gehele koloniale periode hardnekkig in stand bleef. De meeste werknemers van de compagnie, zeker de lagere, waren ongetrouwd. Tegelijkertijd was er een enorm tekort aan Europese huwbare vrouwen. De meeste mannen losten dit probleem op door een Aziatische concubine te nemen. Juridisch gezien hadden zij de positie van slavin. Maar als de boedjang maar even de mogelijkheid zag om te trouwen met een betere partij, dan werd de bijzit, soms samen met de bij haar verwekte kinderen, zonder pardon de deur uitgezet. Ook na de VOC-tijd veranderde er weinig. In de loop van de negentiende eeuw werd het interracial concubinaat zelfs zo omvangrijk dat het onlosmakelijk bij de koloniale samenleving in Indië behoorde. Weliswaar waren de njai's officieel geen slavinnen meer maar huishoudster, want de slavernij was afgeschaft, maar de praktijk bleef ongewijzigd. Want het was voor vele blanke mannen allang duidelijk dat dit instituut vergeleken met het reguliere huwelijk grote voordelen bood: het was gemakkelijker,

goedkoper, minder beladen en minder knellend. Voor de njai zelf was het grote voordeel dat zij het in economisch opzicht wat beter kreeg. Daar stond echter als groot nadeel tegenover dat zij voor haar eigen gemeenschap een uitgestotene werd. Daar was de njai gelijk aan een prostituee en erger nog: als moslima had zij haar religie verraden door te gaan samenleven met een 'kafir', een christen.

Pil nummer elf

Om een idee te krijgen van het beeld dat van de njai bestond maakt Baay veelvuldig gebruik van de belletristiek. En dat beeld dat daaruit oprijst is niet bepaald positief. De njai is niet alleen stuitend dom, maar ook geslepen en berekenend, niet alleen fysiek zeer onaantrekkelijk, maar tegelijkertijd ook verraderlijk verleidelijk, niet alleen willoos loyaal, maar ook gehaaid, wraakzuchtig en zelfs moorddadig. 'Pil nummer elf' was in Indië een begrip. Iedereen wist dat er vergif mee werd bedoeld, vergif waartoe de njai haar toevlucht zou nemen wanneer zij door haar toean zou worden weggestuurd. En niet alleen hij zou haar slachtoffer kunnen worden maar ook zijn (aanstaaende) vrouw. Anderzijds gebiedt de eerlijkheid te zeggen dat er in krant en boek ook wel enig leedwezen valt te bespeuren met haar lot. En dan gaat het vooral

om het feit dat zij, wanneer zij werd teruggestuurd naar de kampong, in bijna alle gevallen haar kinderen kwijtraakte. Zelfs in de harde, ploertige en horrerige wereld van de Hollandse koloniaal raakte dat soms een gevoelige snaar. Deze conclusie, samen met de beschrijving van de njais die een beter lot troffen, verschaft het boek een evenwichtige indruk. Immers, sommige mannen trouwden met hun huishoudster en erkenden de kinderen als hun wettige nakomelingen. Het moest overigens, gezien de raciale vooroordelen, in de kranten wel op enigszins besmukte wijze worden vermeld. In de huwelijksadvertentie stond dan te lezen dat deze of gene blanke 'trouwt met de moeder van zijn kinderen'. Kort na 1900 begon de koloniale wereld behoorlijk te veranderen. Door de aanleg van het Suezkanaal, maar vooral door de economische bloei, nam het aantal Europeanen in Indië sterk toe. En daarmee de behoefte om een eigen Europese wereld binnen de Aziatische te scheppen. De afstand tussen de blanke en bruine gemeenschap werd daardoor nog groter dan die al was en zorgde voor een klimaat dat wij gerust 'apartheid' mogen noemen. In deze wereld werd het interracial concubinaat meer en meer beschouwd als een ontoelaatbare schending van de morele en de koloniale codes. Het voortbestaan van het concubinaat werd gekoppeld aan de degeneratie van het blanke ras,

Moentjie

Van alle kanten namen de protesten toe. Zij richtten zich vooral op het zogenaamde

kazerneconcubinaat. Het KNIL was namelijk het enige leger dat ooit formeel toestond dat haar manschappen ongehuwd samenwoonden met vrouwen binnen de poorten van de kazerne. Jan Fuselier, zoals de gemiddelde KNIL-soldaat werd genoemd, werd toch al met de nek aangekeken, maar door dit soort arrangementen werden zij helemaal de paria's van de maatschappij. Het morele verval van het koloniale leger, dat zich onder andere uitte in een ware epidemie van geslachtsziekten, werd natuurlijk in de eerste plaats toegeschreven aan het samenleven met de inheemse vrouwen. Dat er ondanks alle ophef weinig of niets werd ondernomen had te maken met het feit dat er invloedrijke mensen waren die oog hadden voor de vele voordelen die het kazerneconcubinaat bood. Zo zorgde de njai ervoor dat Jan niet te veel dronk, een geregeld leven leidde, minder geneigd was tot prostitutiebezoek en bijgevolg veel minder kans liep op een geslachtsziekte. Niet dat de kazerne-njai nu zo'n doetje was. In onverhoopte gevallen ging zij mee op bivak en nam zelfs deel aan gevechtshandelingen. Zo kon men regelmatig op het slagveld een soldaten-njai zien met op haar hoofd de *kondepardom*, de opgebonden knot met daarin een sigaret gestoken – en in haar handen een geweer of klewang. En ook in de kazerne stond zij haar mannetje in de voortdurende ruzies met haar lotgenoten. Vandaar haar bijnaam *moentjie*, een woord dat was afgeleid van het Nederlandse mondje, want dat had zij voortdurend bij zich. Pas in 1919 zou deze vorm van concubinaat definitief verboden worden, zij

het, en dat geldt voor alle vormen ervan, het systeem tot aan het einde van het koloniale tijdperk zou blijven bestaan.

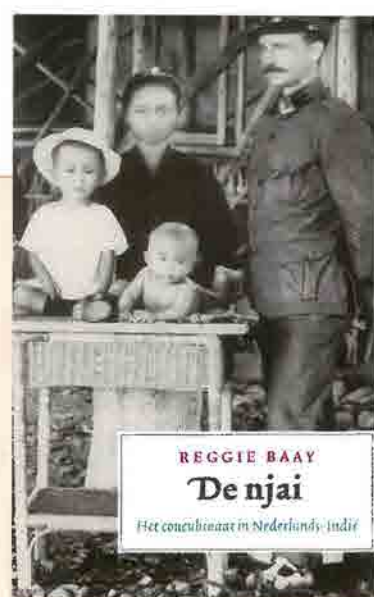
Erger dan slavernij

De zwartste bladzijden uit dit boek zijn gewijd aan het concubinaat op de plantages in Deli (Oost-Sumatra). Gemiddeld ontving zij voor haar slavenarbeid acht cent per dag, waar zestien het absolute minimum was om in leven te blijven. Het negatieve saldo werd aangevuld met prostitutie. Hetgeen de beschaafde blanke goegemeente weer uitgebreid de gelegenheid gaf zich boos te maken over de verdorvenheid van de Indonesische vrouw. Maar werkelijk hemeltergend waren de manieren waarop deze ongelukkigen, vaak voor de kleinste vergrijpen werden gestraft. Deze waren dermate vernederend dat menige vrouw voor zelfmoord koos.

Als het Baay's bedoeling is geweest om de njai, en daarmee zijn onbekende grootmoeder te rehabiliteren, dan is hij daarin volledig geslaagd. Maar het indrukwekkendst en het ontroerendst vond ik nog de laatste zinnen van het boek. Hier vertelt de auteur dat zijn vader op de achterkant van de akte van erkenning een korte aantekening maakte:

Enkele malen stond er – toen ik klein was – een Javaanse vrouw bij het hek van onze woning. Zij poogde verschillende malen met mij in contact te komen, maar telkens werd zij door ons personeel verjaagd. Zou zij...

Ger van der Drift

REGGIE BAAY

De njai

Het concubinaat in Nederlands-Indië